

A BALESETVESÉLY SZEMÉLYISÉG HÁTTERÉ

HÓDI SÁNDOR

A közvélemény szerint a balesetek véletlen események, amelyek éppen véletlenszerűségük miatt nehezen előzhetőek meg és bárkivel megeshetnek. Mindenkit érhet baleset! — hallhatjuk gyakran. Mennyi igazság rejlik ebben az állításban : csakhogy egyforma valószínűséggel fenyeget mindenkit egy váratlan és előre nem látható baleset?

Természeti és társadalmi környezetünk nem kevés baleseti veszélyt rejt magában. Közlekedésünkkel, munkavégzésünkkel, s egyáltalán, napi tevékenységünkkel bizonyos mértékű kockázatot is vállalunk magunkra. A társadalmi életünkkel együttjáró objektív rizikó miatt — elméletileg — mindenkit érhet baleset. Gyakorlatilag azonban az a helyzet, hogy a baleset lehetőségé nem egyforma mértékben veszélyeztet minden embert.

A balesetek okainak és körülményeinek vizsgálata során azt tapasztalhatjuk, hogy a balesetek látszólagos véletlenszerűsége mögött bizonyos törvényszerűségeket figyelhetünk meg. Nem lehet például véletlennel magyarázni azt a számos vizsgálat által megerősített tényt, hogy objektíve azonos környezeti feltételek között különböző személyeknél különböző gyakorisággal fordulnak elő balesetek. Balesetorvosi tapasztalat, hogy aki öt év alatt egyszer vagy többször balesetet szenvedett, az a következő öt év alatt két és félszer gyakrabban szenved el ismét balesetet, mint az, akinek még egyáltalán nem volt balesete. Ez a különbség olyan nagy, hogy kizárja a véletlen lehetőségét. A különbség — és egyben a baleset — okát a személyiség eltérő sajátosságaiban kell keresnünk.

A balesetek körülményeinek, keletkezésének kivizsgálata is a balesetveszély személyiségháttérére hívja fel a figyelmet. Így például egy több mint 3500 közúti balesetet feldolgozó

statisztikai kimutatás szerint a különböző balesetkiváltó okok között személyi hibára volt visszavezethető a balesetek 96⁰/₀-a. Más felmérések is azt igazolják, hogy a balesetek túlnyomó többsége, — mintegy 90⁰/₀-a — személyi hibából ered.

Melyek ezek a személyi hibák? Egyes kutatók a baleseti okok személyi tényezőit — vagyis a személyi hibákat — egyszerűen *baleseti hajlamnak* tekintik. Mások úgy vélik, hogy a mozgási sajátosságok játszanak nagy szerepet a balesetek előidézésében, s e szerint a baleseti hajlamosság típus, testalkat kérdése. A fenti pszichológiai beállítottságú nézőpontok hibája, hogy a baleseti hajlamosságot öröklött, vagy alkati sajátosságnak tartják, s nem a környezet és körülmények függvényeként értelmezik. Kísérlet történt a balesetek keletkezésének *komplex megközelítésére* is, amely szemlélet úgy a személyi mint a tárgyi tényezőket igyekszik egyaránt figyelembe venni.

A balesetek tárgyi és személyi okokra való felosztása azonban elvileg hibás, mert bármely tárgyi hiba visszavezethető egy korábbi személyi hibára: egy elmulasztott ellenőrzésre, rosszul szabályozott forgalomra. Ugyanakkor a személyi hibák is visszavezethetők más személyi hibákra. Ha egy gyermek például szabálytalanul átszalad az úttesten és elgázolják, látzólag csupán az ő egyedüli személyes hibája. Mert nem elég meghozni egy szabályt „Tilos az úttesten áthaladni!” — ha figyelmen kívül hagyunk néhány lényeges tényezőt. Például nem megfelelő helyen, vagy egymástól túl messze vannak a kijelölt átjárók; a megengedettnél nagyobb és gyorsabb a forgalom az iskola utcájában; hiányzik a védőkorlát a járda mellől; átellenben van elhelyezve egy buszmegálló, stb. és sorolhatnánk megannyi szubjektív hibára visszavezethető városrendezési, forgalomszabályozási hibát találhatunk számos esetben, amikor a baleset közvetlen oki elemzésében a felszínes oknyomozásunkkal csak egyetlen hibát — egy szabálysértést — találunk.

Melyek azonban azok a személyi sajátosságok, amelyek közvetlenül befolyásolják — növelik — a baleset valószínűségét?

A baleseti veszélyeztetettség szempontjából mindig a személyiség egészét kell vizsgálat tárgyául vennünk. Mindenekelőtt azt kell megvizsgálunk, hogy akadályozza-e valami a gyors és pontos tájékozódást, a helyzethez való adekvát alkalmazkodást, mint pl. csökkent látási vagy hallási képesség. Az

idegrendszer ingerfelfogó képességét azonban nemcsak érzékelő funkcióink határozzák meg, de nagy mértékben befolyásolják külső tényezők is, mint pl. alkohol, fáradtság, időjárás, gyógyszer, stb. Nagy általánosságban elmondható, hogy növeli a balesetveszélyt:

- a szétszórt figyelem, fáradékonyság,
- emocionális feszültségek, lobbanékonyság,
- intenzív gondolkodás, belső konfliktusok,
- szétszórtság, felületesség, szórakozottság, hanyagság

vagyis általában azok az intellektuális, érzelmi és indulati tényezők, amelyek intenzitásuk miatt akadályozzák a gyors és pontos tájékozódást, gyors és adekvát reakciót.

A baleseti veszélyesség szempontjából lényeges szerep jut olyan szubjektív tényezőknek is, mint a *veszélytudat*, a félelem illetve ezek hiányaként a túlzott magabiztonság, agresszív törekvések. Nagyon lényeges balesetveszélyt növelő faktorként kell értelmeznünk a pozitív erkölcsi tulajdonságok, mint felelősségtudat, megbízhatóság, szabályok betartása, stb. hiányát, ami felelőtlen magatartáshoz, gátlástalansághoz vezet, s ez a túlzottan támadó jellegű érzelmiindulati beállítódás önmegtévesztő magabiztosságot eredményez és objektíve lerontja ellenőrző, irányító tevékenységünket.

Különös fontossága van a balesetveszélyesség szempontjából azoknak az érzelmi töltéseknek amelyek magatartásunkon és tevékenységükön keresztül a legszorosabb összefüggésben vannak *önértékelésünkkel*.

Az ilyen személyek gyakran erős egyéniségeknek látszanak, valójában szétszórt személyiségek, akik gyakran képességeiket meghaladó teljesítmények elérésére, presztizsre törek-szenek. Oktalan kockázatvállalásukkal nem csak önértékesük, de helyzetértékelésük is gyakran irreálissá válik.

Egyes kutatók szerint a balesetek jelentős részénél kisebb-nagyobb mértékben kimutathatók látens öngyilkossági tendenciák. A balesetet szenvedett személyek élettörténetét vizsgálva gyakran azt tapasztalták a kutatók, hogy leginkább olyankor szenvednek balesetet az emberek, amikor külső körülményeik és belső törekvéseik következtében különösen nagy feszültség halmozódik fel, s amely feszültséget nem tudják levezetni emberi viszonyaik, vagy környezeti körülményeik megváltoztatásával, ezért befelé, mintegy önmaguk felé fordulnak s egy

öntudatosná nem vált hibázással balesetet idéznek elő. A gyermekkori balesetek mögött a látens öngyilkossági kísérlet épp olyan gyakori, mint későbbi életkorban. Különösen meggyőzőnek erről bennünket — az idevonatkozó vizsgálatok mellett — a haláloki statisztikák, amelyben az öngyilkosság és a baleset a leggyakoribb halálokok között szerepelnek néhány országban.

Felmérést végeztek végül arra vonatkozóan is, hogy melyek azok a kóros személyiségjegyek, amelyek fokozottan nagy balesetveszélyt jeleznek. Sorrendben a következő eredményt kapták: alkoholisták, pszichopáták, gyengeelméjűek, reaktív zavarban szenvedők, szervi elváltozásban szenvedők, epilepsziások, endogén pszichózisban szenvedők, egyéb zavarok.

Végezetül s összegezve: a balesetveszély személyiség hátterre elválaszthatatlanul összefügg környezetünkkel.